TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 434 YIL XXXVII HAZİRAN 1999

OSMANLI PÂDİŞÂH-TARÎKAT ŞEYHİ MÜNASEBETİNE DAİR BİR ÖRNEK: ABDÜLMECİD SİVASİ VE I. AHMED

*Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU**

A. Osmanlı'da Pâdişah-Tarîkat Şeyhi Münâsebetlerine Genel Bir Bakış

Osmanlı târihinin ilk dönemlerinden itibaren padişahların hemen hepsi, âlimler ve mutasavvıflara büyük değer verip, onlara yakın alâka göstermişlerdir. Pâdişahların istisnâsız hemen hepsinin yanında bir tasavvuf büyüğünün yer almış olması da bu husûsu teyit etmektedir.

Sadece kuruluş ve yükseliş dönemlerinde değil, devletin güç ve imkân bakımından zirveye ulaştığı dönemlerde de bu alâkanın artarak devam ettiği görülür. Bütün bu dönemlerde devletin tarîkatlere olan desteği o dereceye ulaşmıştır ki, mânevî otoritenin mümessili olarak kabûl edilen şeyhler, diğer bütün otoritelerden; ilmî askerî hattâ siyasî otoriteden bile üstün tutulmuştur. Devlet protokolünde yer alan şeyhler, dîvân-ı hümâyunda temsil edilmemişlerdir, ancak halk içerisinde büyük nüfuzlarının yanı sıra devlet ricâlini de mânevî tesirleri altına almayı başarmışlardır[1].

Meselâ Osman Gazi'nin Şeyh Ebedali (ö. 726/1325)'nin kızı Malhun Hâtun'u alarak ona damat olması[2], Orhan Bey'in Dursun Fakih (ö. 726/1326), Dâvûd Kayserî (ö. 751/1350), gibi sûfî ve âlimlere, Abdal Murâd, Abdal Mûsâ, Geyikli Baba gibi ahi dervîşlere ilgi göstermesi[3], I. Murâd'ın yine ahilerle olan sıkı münâsebetleri[4], Yıldırım Bâyezid (I. Bâyezid)'in devrin mutasavvıflarına

---

(*) Atatürk Üniv. İlâhiyat Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,

(1) Öngören, Reşat, *XVI. Asırda Anadolu'da Tasavvuf* (Basılmamış Doktora Tezi), İst., 1996, s.183.

(2) Aşıkî, Derviş Ahmed, *Aşık Paşaoğlu Târihi,* Haz.: H. Nihal Atsız, Kültür ve Turizim Bakanlığı Yay., No:604, Ank., 1985, s.17-18.

(3) Taşköprîzâde, İsâmüddîn Ebû'l-Hayr Ahmed, *eş-Şekâiku'n-Nu'maniye fî 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmanîye,*İnceleme ve notlarla neşreden: Ahmet Suphi Furat, İÜEF Yay., No:3353, İst., 1985, s. 5-13; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi,* TTK Basımevi, Ank., 1973, I/531.

(4) Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri,* Seha Neşriyât, İst., tsz., s.19.

karşı saygılı olması ve bu saygının gereği olarak Kızı Hundî Hâtun'u meşhur şeyhlerden Emir Buhârî (ö. 833/1429)'ye vermesi[5], II. Murâd'ın Hacı Bayrâm Velî (ö. 833/1429) ile yakın münâsebetleri[6], Fâtih'in hocası Akşemseddîn (ö. 864/1459)'e sarsılmaz bağlılığı[7], Sûfî meşrebli olduğu için Bâyezid Velî diye anılan II. Bâyezid'in Çelebi Halîfe (ö. 899/11494) ve Şeyh Muhyiddîn Yavsî (ö. 920/1514)'ye[8], Yavuz Sultan Selim'in Sünbül Sinan (ö. 936/1529)'a, Kanûnî'nin Merkez Muslihiddîn (ö. 959/1552) ve Halvetî şeyhi Nureddînzâde (ö. 981/1574)'ye olan bağlılıkları[9], bu husûsu gösteren delillerdir.

Pâdişâhlar bu zâtlara sâdece saygılı olmakla kalmamış bu saygı ve îtibârlarını onlar adına pek çok medrese ve tekkeler açıp oralara vakıflar bağlamak sûretiyle de göstermişlerdir. Meselâ Yavuz Selim, Mısır seferine çıktığında İbn Arabî (ö. 638/1240)'ye olan büyük hürmetinin bir ifâdesi olarak Şam'da onun türbesini yaptırmış, yanına câmi ve imâret bina ettirmiştir[10]. Kanûnî de Konya'da mevlevîler için semâhâne, Bağdat'ta da Abdulkadir Geylânî (ö. 561/1165)'nin türbesi üzerine kubbe, yanına bir cami, tekke ve imaret yaptırarak bunlara vakıflar bağlamıştı[11].

Pâdişâhlarla bu zâtlar arasında yaşanan yakınlık bâzen daha da ileri giderek onların yoluna intisapla sonuçlanmıştır. Enver Behnan, kaynak göstermeden, Osmanlı sultanlarından Osma Gazi, Orhan Gazi ve I. Murâd'ın ahi tarîkatına, Yıldırım Bâyezid ve Çelebi Mehmed'in Zeyniyye tarîkatına, II. Murâd ve Fâtih'in Bayrâmiyye tarîkatına, II. Bâyezid'in Gülşeniyye, Sarı Selim'in Halvetîyye tarîkatına müntesip olduklarını kaydetmektedir[12]. Bunlardan I. Murâd sâdece tarîkat müntesibi olmakla kalmamış, ahilerin reisliğini de yapmıştır[13].

(5) Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I/532; Küçük, Hasan. *Tarîkatler*, TÜRDAV Yay., İst., 1980, s.153.
(6) Uzunçarşılı, I/534; Gündüz, *a.g.e.*, s.28-29; Küçük, *a.g.e.*, s.154 vd.
(7) Türer, Osman, "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarîkat Şeyhî Münasebetine Dair Târihi Bir Örnek", *Türk dünyası Araştırmaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., sayı:28, İst., Şubat 1984, s.183; Gündüz, *a.g.e.*, s.30; Küçük, a.g.e., s.172 vd.
(8) Gölpınarlı, Abdulbaki, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İnkılab ve Aka Yay., İst., 1983, s.153. II. Bâyezid'in Çelebi Halîfe'ye intisab ettiği belirtilir. Bkz. Yazıcı, Tahsin, "Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Celâleddin, Sünbül Sinan, Merkez Efendi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, İst., 1956, II, 93.
(9) Küçük, *a.g.e.*, s.180-183. Atâî, onun Nureddînzâde'ye bağlı olmaktan öte intisab ettiğini belirtir. Bkz. Atâî, Nev'îzâde, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik*, Neşre haz.: Abdulkadir Özcan, İst., 1989, s.213.
(10) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, 348; Tahralı, Mustafa, "Muhyiddîn Arabî ve Türkiye'ye Te'sirleri", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, yıl:23, sayı:1, Ocak 1994, s.31; Yurdaydın, Hüseyin Gazi, *İslam Târihi Dersleri*, AÜİF Yay., No:182, Ank., 1988, s.106; a. mlf., "Türkiye'nin Dinî Târihine Umumi Bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Ank., 1961, s.115.
(11) Gökbilgin, M. Tayyib, "Süleyman I" *İslam Ansiklopedisi*, XI, 149.
(12) Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarîkatler Târihi*, İst., 1964, s.448. Ayrıca bkz. Öngören, *a.g.t.*, s.191 vd.
(13) Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I/531; Gündüz, *a.g.e.*, s.19.

Naîmâ, Sultan I. Ahmed'in Abdülmecîd Sivâsî (ö. 1049/1639)'ye irâdet getirdiğini söylemektedir[14].

Osmanlı pâdişâhları devlet idâresinde ve düşmana karşı yapılan savaşlarda, idârî, mâlî, askerî, vs. her türlü tedbiri aldıktan sonra, devrin meşhur şeyhlerinin duâlarını almayı, onların himmetine sığınmayı ve sefere çıkarken uğur sayarak onların elinden kılıç kuşanmayı bir nevi gelenek haline getirmişler, bunu, yapılan maddî hazırlıklardan sonra başvurulan manevî tedbir olarak telakki etmişlerdir. Hatta askerlerle beraber bâzı tarîkat şeyhlerini ve müridlerini fiilen sefere iştirâk ettiren pâdişâhlar da olmuştur[15].

Meselâ Osman Bey'e gazilik kılıcını Edebali kuşatmış[16], yine sultan II. Murâd sefere çıkarken Emir Şemseddîn Buhârî'den kılıç kuşanmış, bâzı tarîkat erbâbını da yanında götürmüştür. Fâtih Sultan Mehmed ise Akşemseddîn (ö. 863/1459)'den kılıç kuşanmış[17]. II. Bâyezid'e kılıç kuşatan zât ise pâdişâhın çok değer verdiği, Bayramiyye şeyhi Baba Yûsuf'tur[18].

Diğer taraftan Fâtih, İstanbul'un fethinde Hacı Bayrâm halîfelerinden Akşemseddîn[19] ile Akbıyık Meczûb (ö. 860/1456)[20] adlı sûfîleri, Mollâ Güranî[21] ve Şeyh Sinan[22] gibi âlim ve şeyhleri yanında götürmüştü[23]. Aynı şekilde 1005/1596 da Eğri Seferi'ne çıkan sultan III. Mehmed, bu sıralarda ilim, irfân ve fazîletiyle şöhret kazanmış olan zamânın mutasavvıflarından Şemseddîn Sivâsî (ö. 1006/1597)'yi de berâberinde götürmüştür[24].

Yukarıda da örneklerini verdiğimiz gibi, pâdişâh tarîkat şeyhi münâsebeti sâdece savaşlarda söz konusu olmayıp, diğer zamânlarda da devam etmiştir. Nitekim pâdişâhın hürmetini kazanmış olan şeyhler, onların bütün icraatlarını denetim altında tutmuşlar, ölçüsüz ve gayri meşrû hareketlerine şâhid olduklarında, çekinmeden onları tenkid ederek o hareketten alıkoymaya çalışmışlardır[25]. Bu husûsla ilgili birçok örnek verilebilir[26].

(14) Naîmâ Mustafa Efendi. Naîmâ Târihi, (Ravzâti'l-Hüseyin fî Hülasâti Ahbari'l-Hafikîn, çev. Zuhüri Danışman, Zuhüri Danışman Yay., İst., 1967, II/705.
(15) Türer, Osman, s.183-184.
(16) Gündüz, a.g.e., s.18.
(17) Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı,* Ankara, 1984, s.189-190.
(18) Öngören, *a.g.t.,* s.184 (3 nolu dipnotta, Müstakimzâde, *Rishale-i Melamiyye,* vr.9b'den naklen)
(19) Bkz. Taşköprîzâde, *a.g.e.,* s.226-232; Akşemseddîn'in hayatı ve eserleri konusunda daha geniş bilgi için bkz. Ali İhsan Yurt-Mustafa Kaçalin, *Akşemsiddîn Hayatı ve Eserleri,* MÜİF Vakfı Yay., No:74, İst., 1994.
(20) Bkz. Taşköprîzâde, *a.g.e.,* s.109-110.
(21) Bkz. *a.g.e.,* s.83-90.
(22) Bkz. *a.g.e,* s.173-177.
(23) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I/534; Yurdaydın, a.g.m., s.115; Gündüz, *a.g.e.,* s.33.
(24) Yurdaydın, *a.g.e.,* s.106; Yurdaydın, a.g.m., s.115; Daha geniş bilgi için bkz., Türer, a.g.m., s.181-194.
(25) Türer, a.g.m., s.184.
(26) Bkz. Özgören, *a.g.t.,* s.186 vd.

Netîce olarak diyebiliriz ki, Osmanlı pâdişâhlarından büyük destek gören tarîkat şeyhleri onlardan gördükleri bu desteğe mukâbil devleti her fırsatta desteklemiş, devletin muhafazası ve devamı yolunda gayret sarfetmişler, yeri geldiğinde de onları ikaz etmekten çekinmemişlerdir.

Bu girişten sonra, Pâdişâh-Tarîkat şeyhi münâsebeti açısından şöylediklerimize örnek teşkil edecek özellikler arz eden Abdülmecid Sivâsî-I.Ahmed münâsebetlerine geçebiliriz.

B- Abdülmecid Sivâsî ve I. Ahmed

Abdülmecîd Sîvâsî[27], devrin idârecileriyle, özellikle pâdişâhlarla iyi münâsebetler içinde olmuş, zaman zaman toplumdaki bozulmalara dikkat çekmiş, bunun düzeltilmesi hususundaki fikirlerini devlet adamlarına gerek yazılı gerekse sözlü olarak söylemekten çekinmemiştir. Diğer taraftan devlete hizmet ve sadakati benimsemiş, pâdişâhları ulü'l-emr görüp onları yeri geldiğinde övmekten de geri durmamıştır.

(27) Abdülmecîd Sîvâsî, 971/1549 yılında Zile'de dünyaya gelmiştir. Babası ve amcasından zâhirî ilimleri tedris etmiş otuz yaşına kadar bu ilimlerle uğraştıktan sonra tasavvufa yönelmiş ve devrin en büyük sûfîlerinden olan amcası Şemseddîn Sîvâsî'ye intisab etmiştir. Kısa zamanda sülûkünü tamamladıktan sonra hilâfet almış, amcasının ölümü üzerine Sivas'taki Şemsî Dergâhı'na şeyh olmuştur. Sultan III. Mehmed'in dâveti üzerine İstanbul'a gitmiş ve orada bir taraftan selâtin câmilerinde vâizlik yapmış, diğer taraftan da tekkesinde müridlerini irşadla meşgul olmuştur. Görev yaptığı câmilerde verdiği vaazlara oldukça fazla rağbet olmuş, her çevreden kişilerin alâka ve takdirine mazhar olmuştur. Sultan Ahmed Câmii'nin temel atma merâsiminde temel şeyhi olarak bulunmuş ve o gün kendisine tevdî edilen vâizlik görevine câminin inşâsı tamamlandıktan sonra başlamış, ölünceye kadar bu câmide görev yapmıştır. Devrinde Halvetiyye tarîkatının önde gelen meşayihinden olup, pek çok mürid yetiştirmiş, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine halifeler göndermiştir. Onun sayesinde Halvetiyye tarîkatı taşradan merkeze taşınmış, Sivasiyye şûbesi adıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. İstanbul'da yapmış olduğu va'zları ve bilhassa sûfîlere ve tekkelere karşı düşmanlıklarıyla tanınan Kadızâde ve taraftarlarına karşı mücâdelesi sayesinde büyük bir şöhrete ulaşmıştır. Aynı zamanda ehl-i sünnet îtikadına muhâlif bâzı tasavvufî düşüncelere sahip olan sûfî gruplarına karşı da mücadele etmiştir. Başta tasavvuf olmak üzere farklı branşlarda yazılmış yirmiden fazla te'lif ve tercemesi olan Abdülmecîd Sîvâsî, Dîvân sâhibi bir şâir olup, şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanmıştır. Türk tasavvuf ve tefekkür târihi, hattâ Türk edebiyât târihi açısından önemli bir şahsiyet olan Sîvâsî 1049/1639 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Bkz. Nazmî, Muhammed, *Hediyyetü'l-İhvân,* (İnceleme ve Edisyon Kritikli Metin), Haz: Osman Türer, (Doktora Tezi İkinci Kısım) Ankara, 1982, s.119 vd.; el-Hulvî, Mahmûd Cemâleddîn, *Lemazât-ı Hulvîyye ez Lemeât-ı Ulviyye,* Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi., No; 4536, vr.202; Hüseyin Vassâf Bey, Sefîne-i Evliyâ-ı Ebrar (Şerh-i Esmâr-ı Esrâr), Süleymaniye Ktb., Yazma Bağışlar, No; 32307, vr, 302 vd.; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vakâyi'ü'l-Fuzalâ,* Neşre haz: Abdulkadir Özcan, Çağrı Yay., İst., 1989, I/62 vd.; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ,* Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye, İst., 1317, s.84 vd.; Mehmet Süreyya, Tezkire-i Meşâhir-i Osmanîye (Sicilli-i Osmanî), Matbaa-i Âmire, 1308-1311h., c.III, s.400; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* Haz.: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınevi, İst., ts., s.50. Daha geniş bilgi için bkz. Gündoğdu, Cengiz, *Abdülmecîd-i Sîvâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997.

III. Murat (982/1574-1003/1595), III. Mehmed (1003/1595-1012/1603), I. Ahmed (1012/1603-1026/1617), I. Mustafa (Üç ay), II. Osman (1027/1618-1031/1622) ve IV. Murat (1032/1623-1049/1640) dönemlerinde ilim ve irfânı, fazîlet ve kemâliyle büyük bir nüfuz ve hürmete mazhar olan Abdülmecîd Sivâsî'yi, pâdişâh ve devlet erkânı tarafından da fikir ve re'yine başvurulan, duâsına mürâcaat olunan bir şahsiyet olarak görüyoruz. Abdülmecîd Sîvâsî III. Murat dönemini de idrâk etmesine rağmen onunla görüşme imkânı olmamıştır. Zira onun Sivas'tan İstanbul'a gidişi ve pâdişâhla karşılaşması ilk defa III. Mehmed döneminde olmuştur. İstanbul'a geldikten sonra da I. Mustafa ve II. Osman'la münâsebetlerine dâir herhangi bir bilgiye sâhip değiliz. Zaten I. Mustafa devlet işleriyle meşgul olamayacak kadar aklî muvazeneden yoksun olduğundan hükümdârlığı üç ay on gün sürmüş, bilâhare hâl' edilmiştir[28].

Abdülmecîd Sivâsî'nin I. Ahmed ile, karşılıklı îtîmad ve saygı esasına dayanan samîmî ve sıcak bir münâsebet içinde olduğu ve hatta pâdişâhın kendisine, "Pederim" diye hitap ettiği rivâyet edilir[29].

Abdülmecîd Sivâsî'nin pâdişâhın zâtına karşı tavrı ise hep saygı, sevgi, ta'zimkâr ifâde ve dua hissiyle doludur. Nitekim onun hakkında: *"Pâdişâhımız ehl-i Hak'dır. Niyeti hâlis ve murâdı hakdır. Mercûdur ki, nûr-ı Hakla derûnu pür nûr olup, dâimâ kalb-i Şerîfi i'lâ-i şer'le mesrûr ve a'dâsı makhûr ola"*[30] diye temennide bulunurken, eserlerinde bu temennisini zaman zaman dile getirmekte, halka ve muhiplerine ulu'l-emre itâati sık sık telkîn etmektedir.

Aşağıda nakledeceğimiz örneklerin, bu iki şahsiyetin karşılıklı iyi ilişkilerine dair yeterli bilgiler sunacağı kanaatindeyiz.

Nitekim, Muhammed Nazmî (ö. 112/1701)'nin, Abdülmecîd Sivâsî'nin türbedârı Mustafa Dede'den naklettiği şu olay, pâdişâhın Sivâsî'ye karşı tutumunu gösteren güzel bir örnektir.

Mustafa Dede diyor ki:

"Sultan Ahmed Han zamânında bir alay günü fukarâ ve dervîşan, Resûlullâh'ın sancağı arkasında cehrî zikirle yürüyor ve devrân yapıyorduk. O zamân câri olan mutad anlayışa göre, sancak önünde meşâyih fukarâsıyla berâber cehrî zikir yaparlardı. Meşâyih arasında ulemâda olduğu gibi alt üst kavgası yoktu. Herkes kendi ihvânıyla istediği yerde yürürdü. O dönem müftü Çelebi Mehmed Efendi (ö. 1025/1616) idi. Sivâsî Efendi Şeyhu'l-meşâyih oldu-

(28) Bkz. Danişmend, İsmail Hakkı, *İzahlı Osmanlı Târihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İst., 1961, III/269; Uzunçarşılı, III/127.
(29) Bkz. Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, s.141.
(30) Abdülmecîd Sîvâsî, *Letâifü'l-Ezhâr ve Lezâizü'l Esmâr*, süleymâniye Ktp., Mihrişah Sultân, No:255, vr.174a.

ğu için kendisine bir dânişmend gönderip; "Dervişler zikri gizli yapsınlar, halk oyun ve eğlenceyle meşgulken cehrî zikir münasip değildir, menetsinler" diye îkaz eder. Sivâsî Efendi de tabiatları gereği bu duruma kızıp; "Ben zâkirleri zikrinden men edemem, gelsin kendisi menetsin" diye sertçe cevâp verirler. Dânişmed de Sivâsî Efendi'nin cevâbını söylenenin aksine aktarıp; "yabana söylemiş, kendisine verilen fetvâyı görsün" gibi mâlâyâni ifâdelerle Sivâsî'nin sözünü çarpıtarak, Şeyhülislâmı kızdırır. Yine bir gün va'z esnâsında Sivâsî Efendi; "Ne günlere kaldık ki, müftümüz, Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîmde; "Allâh'ı çok zikredin"(31) *buyurmuşlarken zikrullâhdan meneder. İlmi ile âmil değildir." deyince, Şeyhülislâm Çelebi Mehmed Efendi rahatsız olup, pâdişâhın Huzûruna çıkarak; "Phadişhahım, Sivâsî Efendi'nin sıla-i rahm için sizden ricâ ve niyâzı var, beni aracı olarak gönderdi." dediğinde; "Mollâm! Benim câmim vâizsiz mi kalsın? Rızam yoktur!" diye reddederler. Aralarında geçen pek çok konuşma, sual ve cevaptan sonra pâdişâh; "Azîz pederim Sivâsî Efendi'ye sıla-ı rahm için izin verdim, erken gelmesi üzer." diye bir hatt-ı Şerîf yazarlar. Şeyhülislâm hatt'ı alıp Sivâsî Efendi'ye gönderir. O da; "Lutfetmişler, ömürleri çok olsun" deyip hemen yolculuk için hazırlıklara başladılar. Yola çıktıktan sonra Üsküdar'daki Şemsi Paşa zâviyesi'ne gittik. Orada üç gün ikâmet ettik. Burada Sivâsî Efendi zâviyenin duvarına; "Müfti Çelebi Allâh'ın emriyle otuz yedinci gün vefât eder." diye yazı yazdılar. Daha sonra yola çıkıp, Sivas'a vardık. Bir süre sonra oniki nefer, kapıcı ve kapıcıbaşı Sivas'a geldiler. Kapıcıbaşı elindeki hattı Sivâsî Efendiye verdi. Sivâsî Efendi! hatt-ı Şerîfim sana ulaştığında te'hir ve ihmâl etmeyip İstanbul'a gelerek va'zınıza devam ve devletime duâcı olasız." Kapıcıbaşı durup oturmadan "gidelim" diye ısrâr etti, Sivâsî Efendi "Sivas'a varıp ehl-i iyâlimizi kaldırır, maslahatımızı tamâmlar ve gideriz" dediğinde, kapıcıbaşı; "pâdişâlımız nerede bulursanız hemen oradan alıp getiresiniz" diye tenbih etmişlerdi; "gidelim" diye ısrâr edince Sivâsî Efendi, İstanbul'a dönmek için hazırlığa başladılar.*

O sırada sohbet ederken Kapıcıbaşı şöyle bir hâdise anlatmış; "Şemsi Paşa zâviyesinden hareket ederken, zâviyenin duvarına "Otuz yedinci gün Müftü Mehmet Efendi vefât eder" diye yazmışsınız. Sizi uğurlamaya gelenler "Ne yazdılar" diye bâzıları okuyup ibâreyi müftiye naklettiler. Gerçek mi? diye bizzat gelip, kendisi görünce, vasiyyetini hazırladılar ve yazmış olduğunuz târihte vefât ettiler. Sadrazam "Pâdişhahımız başkalarından duyarlarsa itab ederler" diye hemen o gün meseleyi pâdişâha anlatırlar. O da der ki, "Pederim şeyhim çok istekli olup çok ricâ ve niyâz ettiler diye müftü bana bildirince ben de doğru diye kabûl ettim, meğer hîle imiş. Hemen bir Kapıcıbaşı gelsin" diye beni huzûrunuza gönderip, "Bu hatt-ı Şerîfi Sultanıma götürüp her nerden bulursan hemen alıp getiresin" diye tenbih ettiğini nakletti. Sabah olunca, İstanbul'a hareket edildi. Sîvasi Efendi yoldaki beldelerde pek çok taltîf ve ikramlarla karşılandı. Özellikle İstanbul'a gelip zâviyelerine yerleştiklerinde, Pâdişâh

(31) Ahzab, 33/41.

kendisini dâvet edip, izzet ve ikramda bulundu. Bu arada vezîrler, ulemâ ve meşâyıh da huzûruna gelip kendisini ziyâret ettiler"[32].

Padişahın Abdülmecîd Sivâsî'ye olan îtîmad ve kabûlünü, onu Sultan Ahmed câmii'nin temel atma merâsiminde dua etmek üzere dâvet etmesi ve daha o günden cuma vâizi olarak görevlendirmesinde de müşâhede etmek mümkündür.

Bilindiği gibi, Sultan Ahmed Câmii inşâsına 1018/1609 kasım ayının yedinci günü başlanmış, resmi açılışı ise 1026/1617 Haziranın dokuzuncu günü yapılmıştır[33]. Câminin temel atma gününde Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1541/1628), Abdülmecîd Sivâsî Efendi ve meşâyihden bâzıları duâ etmek üzere dâvet edilmişler, devlet erkânı, ulemâ, avâm, havâs pek çok kimse merâsimde hazır bulunmuşlardı[34]. Bu merâsimde Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Abdülmecîd Sivâsî duâ etmişler[35], hemen o gün Azîz Mahmûd Hüdâyî pazar günü vaizliğine, Abdülmecîd Sivâsî de cuma vaizliğine ta'yin olunmuşlardı[36]. Câmî açıldığında ilk cuma va'zını da Sivâsi Efendi vermiştir[37].

Evliyâ Çelebi bu temel atma gününde hazır olanlarla alâkalı olarak babası Mehmed Zıllî'den naklettiği rivâyette Evliyâ Efendi'nin temel İmâmı, Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin temel şeyhi, olduğundan bahsetmekte[38], ancak Abdülmecîd Sivâsî'yi zikretmemektedir.

Yine Uzunçarşılı "Osmanlı Târihi" adlı eserinde bu hususla ilgili şunları kaydetmiştir; "Temel kazmasında Şeyhülislâm Mehmed Efendi (ö. 1025/1616) Üsküdârî Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi, vezir-i a'zam Kuyucu Murat Paşa ilk kazmayı vurmuşlar ve sonra orası ahâliden tahliye olunarak pâdişâh gelmiş ve elindeki altın kazma ile terleyinceye kadar temel kazmıştır"[39].

Gerek Nazmî Efendi *"Hediyyetü'l-İhvân"* adlı eserinde, gerekse Müstakîmzâde *"Hülâsatü'l-Hediyye"* de Sultan Ahmed Câmii temel atma töreninde Ab-

(32) Nazmî, *a.g.e.*, 165-169.
(33) Şeyhî Mehmed Efendi, *Vakâyi'ü'l-Fuzalâ*, I/64; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/554; Bu caminin imar ve inşa özellikleri hakkında bkz. Öz, Tahsin, "Sultan Ahmed Camii", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ank. 1938, I/25-28.
(34) Nazmî, *a.g.e.*, s.125; Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn, *Hülâsatü'l-Hediyye*, Millet Ktp., Ali Emiri, Şeriyye, No:1082, vr.25a.
(35) Nazmî, *a.g.e.*, s.125; Müstakîmzâde, *a.g.e.*, vr. 25a; Vassâf, *a.g.e.*, III/257; Şeyhî, a.g.e., III/63; Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şakâik fhi Hakkı ehli'l-Hakâik*, Neşr, Abdulkadır Özcan, Çağrı Yay., İst, 1989, s.452.
(37) Müstakimzâde, Süleyman Sa'deddîn, *Mecelletü'l-Ensâb fi'n-Nisêbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, süleymâniye Ktp., Halet Efendi Kitablığı, No:628, vr. 267a; Müstakimzâde, Süleyman Sa'deddîn, *terâcim-i Ahvâl-i Şüyûh-ı Ayasofya*, Süleymâniye Ktp., Es'at Ef. Kitablığı, No:1716/2, vr. 13b; Ayvansarâyî, Hüseyin b. İsmail. *Tercümetü'l-Meşâyih*, Süleymâniye Ktp., Esaft Efendi, No:1375, vr. 10a.
(38) Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Üçdal Neşriyât, İst. 1985, I-II/159.
(39) Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/554.

dülmecîd Sivâsî'nin bulunup duâ ettiğinden bahsettiği hâlde, bu döneme yakın kaynaklar bu durumdan bahsetmemektedirler. Buradan hareketle Nazmî Efendi'nin câminin açılışında Abdülmecîd Sivâsî'nin bulunduğunu ve o gün aynı câminin vâizliği için ta'yin olduğunu zikretmesi, onun târihi bir olaya yaptığı katkıyı ortaya çıkarmaktadır.

*"Hediyyetü'l-İhvân"*ın Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmûd Efendi, No; 2413 ve İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. No; 1604 numaralardaki nüshâların sayfa kenarında bu konu ile ilgili olarak kime ait olduğu belli olmayan şu ibâre mevcuttur;

"Sikattan menkûl olan budur ki, Sultan Ahmed merhum Câmii Şerîf binasına şuru' etdikte, evvelâ bi'z-zât cuma va'ziyesi'ni Üsküdârî Mahmûd Efendi'ye teklif ederler. "Beğim, kırk senedir kendi câmimizde va'zu nasîhat ederiz zâviyemizde. Nihâyet haftada bir gün hâtırınız için varalım." deyince, Sultan merhûm; "Ayda bir gün de varılsa memnun olurum azîzim." demiş. Ba'dehu merhûm Cerrâh Şeyhi İbrahîm Efendi'ye teklif ederler. Anlar dahi kabûl etmezler ve derler ki; "Pâdişâhım merhûm Cerrâh Paşa ile muahede olundu. Ahde hilâf mümkin değildir." Ba'dehu Sivâsî Efendi'ye teklif ederler, anlar kabûl iderler. Nakl-i sahîh la gayru"(40).

Sultan Ahmed Câmii'nin inşası tamamlandıktan sonra yapılan küşâd (açılış) merâsiminde ilk hutbeyi Azîz Mahmûd Hüdâyî okumuş, daha sonra her ayın ilk pazartesi günleri burada va'z etmişti(41). Abdülmecîd Sivâsî ise Pâdişâh'ın hâtırına binâen Sultan Selim Câmii'ndeki vâizliğini bırakarak, burada cuma vâizliği yapmaya başlamış(42), ölünceye kadar bu câmideki görevini sürdürmüştür(43).

Bu münâsebetler içerisinde Karayazıcı ve Uzun Bölükbaşı isyanlarının bastırılmasında himmet ve duâsına mürâcaat eden pâdişâha, faydalı tavsiyelerde bulunan(44) Abdülmecîd Sivâsî'nin, yaptığı bu tavsiyelerin pâdişâh tarafından yerine getirildiğini, yine Muhammed Nazmî'nin aktardığı şu menkabede müşâhede ediyoruz:

"Sultan Ahmet Han ekseriyâ Abdülmecîd Efendi'nin va'zlarında hazır bulunurdu. Yine bir cuma günü Sultan Selim Câmii'ne teşrif edip va'z ve tevhîd-i şerîf dinledikten sonra Abdülmecîd Efendi'yi huzûruna dâvet edip; "Benim Azîz

(40) Nazmî, a.g.e., s. 126-127 (1 numaralı dipnottan naklen).
(41) Yılmaz, Hasan Kâmil, *Azîz Mahmûd Hüdayî ve Celvetiyye Tarîkatı*, MÜİF Yay., İst., 1980, s.654, 63-64(Fezleke'den naklen, bkz., II/114).
(42) Nazmî, *a.g.e.*, s.126; Şeyhî, *a.g.e.*, III/63; Mehmet Süreyyâ, Mehmet Süreyya, *Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye (Sicilli-i Osmanî)*, Matbaa-i Amire, İst., 1311/1893 III/400; Ahmet Hilmî, *Ziyaret-i evliyâ*, s. 86.
(43) Koçu, a.gmd., I/100.
(44) A.g.y.

pederim, merhûm amcanız Şems Efendi'nin kerâmetlerinden olsa gerektir, hayatta iken "Celâlî" diye tabir olunan asiler ortaya çıkmamışlardı. Şimdi ise onlar ortaya çıkalıdan beri bulundukları yerlerde akıl almaz kötülükler yapmakta, devletin nizâmını ve asâyişini sarsacak hareketlerde bulunmaktadırlar. Üzerlerine pek çok defa asker gönderildiyse de isyankârlar yetmiş-seksen binden fazla olduklarından askerlerimiz muzaffer olamayıp mağlûp olarak geri döndüler(45). *Bundan da ortaya çıktı ki, bunların belâ ve musibetlerinin defedilmesi nefes ve kalp sâhibi birisinin himmet ve hayır duâsına mevkuftur. İşte bu sebepten dolayı bu belâyı üzerimizden defetmeniz murâdımdır." dediklerinde, Sivâsî Efendi; "Benim kerîm ve halîm pâdişâhım, Cenâb-ı Hak tarafından Anadolu vilâyeti Üsküdârî Mahmut Efendi'ye, Rûmeli vilâyeti bu fakîre sipâriş olunmuştur. Bunun da husul ve itmâmı Murat Paşa'ya derûhte olunmuştur. Hâli hazırda Murat Paşa Belgrat'ta İslâm askerinin serdârı olup, Nemçe kâfirleriyle savaştadır. Vezîrlik mührünü kendine tevcih buyurursunuz. Nemçe kralı ile sulh edip âsitâne-i saâdet'e geldiğinde, Mahmut Efendi Hazretlerinin duâ ve himmetleriyle Anadolu'yu Celâlî eşkıyâsından temizlerler." derler*(46).

Nazmî Efendi devamla diyor ki:

"Gerçekten de pîrimiz Sivâsî Efendi'nin himmet ve duâsıyla Nemçe kralını öylesine bir bozguna uğratırlar ki, "el-emân, el-emân!" diye kendi istekleriyle musalâha ederler(47). *Öyleki Sultan Süleyman bile böyle bir muvaffakiyet elde edememiştir. Hâlâ Pâdişâhlar ve vezîrler bu sulha hasrettirler*(48). *Murat Paşa bu fetihten döndükten sonra pâdişâhın taltîfine mazhar olmuş, kendisine büyük ihsânlarda bulunulmuştur. Hemen aynı sene Celâlîler üzerine sefer yapmak üzere ta'yin olunmuş, Mahmut Efendi'nin duâ ve himmetleriyle Celâlî eşkıyâsının gâilesi kısa zamânda tamâmıyla def edilmişti. Reisleri olan Karayazıcı ve Topal Bölükbaşı*(49) *gibi ileri gelenleri öldürülüp, açılan kuyulara atılmışlardı. Bundan dolayı Murat Paşa Kuyucu Murat Paşa diye şöhrete ulaşmıştı"*(50).

(45) Bu isyanlar ve isyana iştirak edenlerle ilgili olarak bkz., Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/99-113.

(46) Menkabelere göre Sultan I. Ahmed rüyasında "Nemçe kıralı ile güreş tutub kendisinin arka üstü yere düştüğünü" görmüştü. Zahiren korkulu görülen bu rüyanın tabirinde tabirciler âciz kalmışlar ve bir vesile ile bu rüya Hüdâyî'ye tabir ettirilmiş, Hüdâyî de rüyayı "Padişahın Nemçe (Avusturya) kıralına karşı zafer kazanacağı" şeklinde yorumlamıştı. Yılmaz, *a.g.e.*, s.59, 80-81.

(47) Bu muhalasa (Zitvatoruk Muahedesi) için bkz., Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/9494-98.

(48) Nazmî, *a.g.e.*, s.141.

(49) Murat Paşa kaynaklardan tesbit edebildiğimiz kadarıyla Karayazıcı isyanın bastırılmasında değil, Tavil Ahmed, Canboladoğlu ve Kalenderoğlu isyanlarının bastırılmasında etkin olmuştur. Bkz., Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/103-110.

(50) Nazmî, *a,g.e.*, s.141; Naîmâ Murad Paşa'nın bu lâkabı almasının Canbolat oğlu üzerine giderken öldürdüğü eşkıya ve asileri Konya çayırında kazdırdığı kuyulara attırmaktan başlayarak bu, Tavil biraderi Meymun baskınına kadar elde ettiği eşkıyayı öldürüb kazdırdığı kuyu gibi çukurlara attırdığından dolayı olduğunu belirtmektedir., Bkz. Naîmâ, *a.g.e.*, II/9, 42; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/110.

Diğer taraftan Abdülmecîd Sivâsî'nin pâdişâha ve idâreye karşı da medenî cesâret sâhibi birisi olduğunu; gördüğü yolsuzlukları açıkça söylemekten çekinmediğini tespit ediyoruz. Nitekim, *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserinde onun bu konulardaki cesaretini gösteren misalleri görmek mümkündür.

Meselâ bu eserinde hâkimlerin usulsüzlüklerine dâir pâdişâha şu îkaz ve tavsiyelerde bulunmaktadır:

"Halkı men sâdedinde olan hükkâm şerîatin hudûduna tecâcüz edip, haramdan kaçmayınca, avâm-ı nâsdan şerîat hudûdunun dahilinde kimse kalmaz. Şu hâlde bu insanlar üzerine nazîr olan halîfetullâh hazretlerine kulların hizmetini bunlara ısmarladıktan sonra ihmâl etmeyip, onların ne hâlde olduklarını, şerîatın emirlerini uygulayıp uygulamadıklarını, dîni ve ırz-ı saltanatı ve halîfetullâh hazretlerinin devletini himâye üzreler mi, yoksa evvelâ kendileri bu hudûdu çiğneyip de avâm-ı nas dahi bilkülliye bu hudutları çiğneyip, âlemi fesâda vermişler midir bilmesi gerektir. Zîra kullar içinde garazsız kimse eksik değildir. Onlardan bunu sormaya ise himmet ve fesâdı def edecek hâlis niyet gereklidir. Yoksa haşir gününde sual ve azab, Resûl'u incitmekten korku vardır"(51).

Sivâsî yine aynı eserinde, döneminde yaşayan ehl-i kitâbın tavırlarıyla alâkalı olarak pâdişâhı uyarmakta ve şunları söylemektedir:

"İslâm yurdunda manastır ve kilise ihdâs etmek câiz değildir. Eğer eskiden yapılmış iseler, yıkıldığında öncekinden yüksek ve geniş olarak yapılması da câiz değildir. Oysa günümüzde Yahûdiler yeni manastırlar ihdâs etmişlerdir. Yoklansa görülecektir. Îtîmad edilir yaşlılardan işitilmiştir ki, atanız Sultan Muhammed Han İstanbul'u fethettiğinde bir tane dahi Yahûdi yokmuş. Buna göre İstanbul'da hâlen mevcut olan Yahûdiler ve kiliseler burası İslâm yurdu olduktan sonra olmuş olur. Bunların çan çalmaktan, şarab içmekten, domuz eti yemekten icmâ ile menolunmaları gerekir. Diğer taraftan şu anda İstanbul'da fırıncılık yapan zımmîlerin ekmek işledikleri fırınlarında at değirmenleri vardır. O değirmenlerde domuz beslerler. Sebebi sorulduğunda ise, "at hastalığına faydalı" diye cevap verirler. Oysa domuz necistir ve bu hayvanlar fırında bulunan un, buğday anbarı ve bâzı aletleri yalarlar. Dolayısıyla bunların yaladığı ve ağzının suyu değdiği herşey necis olur. Kâfirler buna îtiraz etmezler ve ehl-i İslâm'a murdar yedirirler. Ebûssuûd Efendi ehl-i kitâbın boğazladığı hayvanın yenilmeyeceğine dâir fetvâ vermişti. Fakat onlar sonradan ihmâl edip bu fiili yapmaya devam ettiler. Bu şehrin hayvan kesme yerleri muayyendir. Pâdişâhımız tarafından ferman çıkarılıp da mücerred hayvan kesmek için bir kaç kişi tâyin olunsa, hayvan kesildikten sonra yine zımmîler yüzseler de ehl-i İslâm murdar et yemek sûretiyle kalplerini kararmaktan kurtarsalar, sevâbı

(51) Abdülmecîd Sîvâsî, *Letâifü'l-Ezhâr*, vr., 28a-28b.

mahşer gününde mâlum olurdu. Bu ne gariptir ki, Yahûdiler kitâblarını tahrif etmiş ve sapıtmış kimseler olduğu hâlde müslümanların kestiği hayvanları yemezler. Ehl-i İslâm'a lâyık mıdır ki, ihtimâm göstermeyip, bir sürü din düşmanına îtimad ederler? Bu durumdan sakınıp, îtiraz etmek dînin müstehablarındandır. Hele bütün İstanbul'da âlim, sâlih, küçük büyük pek çok müslüman murdar yiyince kalb nûrâniyeti rûh safâsı nasıl sağlanır. Ve bu hâlle kalbin kasvetiyle olan tâat ve duâ Dergâh-ı Hakk'da nasıl makbul olur"(52).

Sivâsî, yine kendi döneminde müşahede ettiği bir diğer aksaklığı ise şu ifadeleriyle dile getirip idareyi uyarmıştır:

"Bir kere hacca giderken Payas(53) *İskelesinde, bâzı kimselerin, bir seyyidin başından sarığını alıp onunla alay ettiklerini gördüm. Yine ulemâyı aşağılayıp, ehl-i kitâp sandıklarını kolluyor, diğerlerine türlü türlü eziyet edip din düşmanlığı yapıyorlardı. Mü'min olan kimselerin bir avuç din düşmanı tarafından aşağılanmaları iyiye alâmet değildir"*(54).

İçkinin İslâmda değer taşımadığı için mal sayılamayacağı hususuna işaretle kendi döneminde onun mâl-ı mütekavvim sayılmasını tenkid eden Abdülmecîd Sivâsî, bu husûsta da pâdişâhı uyararak şunları söylemiştir:

"Pâdişâh-ı İslâm'a bu konuda lâyık olan âyet ve hadîsde haramlığı sâbit olan şeyden hâsıl olan mâldan vazgeçip, kötülüklerin anası olan pisliği kaldırmaktır. Zîra "Ey inananlar! Doğrusu müşrikler pistirler..."(55) *âyeti üzere bu murdar şey murdar olan kâferlerin iken, İslâm yurduna girip, kulların hizmetine sarfedilmesi lâyık görülmekte ve insanlardan olan şeytân tabîatlılar tarafından "hazîneye sa'yediyoruz" diye hak sûretinde gözüküp, İslâm pâdişahını gururlandırma yoluna gitmekte ve bu hareketleri hazinenin bereketini götürmeye sebebiyet vermektedir. Kasemle söylüyom ki, onların bu tutumları samimi olmayıp, bu necis şeyin bir akçesini dahi hazineye koymak sa'y değildir. Belki tahribdir. Şâyet phadişâhımız bunu kaldırıp yerine hazîne için gaybdan onun daha azını dilese hazîne bereketlenirdi. Hz. Peygamber buyurur ki: "Bir kimse haramdan bir kapı kapasa Allâh helâlden ona bin kapı açar." Ve ricâ ediyoruz ki, "Ey îman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz."*(56) *âyetine ihtirâmen ve bunun benzeri âyat ve hadiselere ta'zimen bütün fesadların kökü olan bu kapıyı kapayasınız. Belki de Allah'ın gazabına mazhar olup, etraf-*

(52) Sivâsî, *a.g.e.*, vr., 46b-47b.
(53) Payas, Adana ili içinde ve Adana'nın şark cihetinde bir kaza merkezidir. Burası önceleri îsus denilen şehrin harabesi üzerine bina olunmuştur. Ahmet Rif'at Efendi, *Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiye*, Mahmut Bey Matb., İst., 1299/1881, III/181.
(54) Sîvâsi, *a.g.e.*, vr., 45a.
(55) Tevbe, 9/28.
(56) Mâide, 5/90.

ta fesâd ve mezâlîmin şuyu'una ve düşmanların hücumuna sebep, bu necisin İslâm beldelerinde alınıp satılmasıdır. Kaldı ki bu necis olan şeyin alınıp satılmasından hâsıl olan kazancın mevcud fesâdın def'i için harcanması, Allah'ın gazabı ve fesâdın artmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması ilâhi lâtîfelere sebep olup, pek çok zahmet ve mihnet ile def olacak fesâdlar ve zulümler Allâh'ın kudret eliyle ref' olurdu"(57).

Yine, I. Ahmed'e sunduğu manzum şikâyetnâmede, bu genç hükümdâra memleketin ahvâl ve idâresinin bozukluğunu acı ve sert bir dille anlatmış, muvaffakiyet için kenisine adâlet ve meşveret tavsiye etmişti. Aşağıdaki satırlar bu manzûmeden alınmış beyitlerdir:

Dinle ey pâdişehim nâfi' olan sözlerimi
Habl-i Kur'ân ile sâbit kadem ol bi'l-ikrâm
Bed düâ-yı fukarâdan seni az var sakınur
Habl-i Kur'ân ile sâbit kadem ol bi'l-ikrâm
Şahsa mansıb mı gerek, mansıba âdem mi gerek
Dîn ü devlete lâyik nedir ey fahr-i kirâm.
Cevr u zulmün sebebi Rûm u Arap içre bu kim
Câhili zâlimi vâli kılarak tutdu zalâm
Biri bu câhile hiç maslahat ısmarlama kim
Geçe ashâb-ı maârif önüne ola imâm
Ulemâ zeyyine girdi cühelâ at saldı
Bu dürür sâha-yi dîni bozan ey fahr-i izâm
Küfr ile mülk durub zulmile durmasa gerek
Sakın ey şâh-ı cihâniyân ü cihândâr müdâm
Tişe-i hikmetile mezra'a-i ma'delet
Meşveret tohumunu saç sula dimâğ ile müdâm(58).

Dinde muhakkik kimselerle meşveretin lüzumunu ısrarla savunan Abdülmecîd Sivâsî, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Pâdişâh hazretleri, devletinin ömrünün uzun olmasını, dünyâ ve âhiret saâdetini istiyorsa ehl-i Hak kimseleri arayıp bulmalı ve vâki hâli onlardan sormalıdır. Çünkü garazsız olan âlimler, sâlihler ve ârifler Allâh'ın cemâl ve kemâlinin mir'âtıdırlar"(59).

Abdülmecîd Sivâsî, *"Şerh-i Mesnevî"* ve *"Letâifü'l-Ezhâr ve Lezâizü'l-Esmâr"* adlı eserlerini Sultan Ahmed'in emri üzere kaleme almıştır ki, bu da Sivâsî'nin pâdişâh nezdinde ilmî yönden de îtibar gördüğüne işâret etmektedir.

(57) Sivâsî, *a.g.e.*, vr., 28b-29a.
(58) Koçu, a.g.m., I/100.
(59) Sîvâsî, *a.g.e.*, vr., 159a.

"Bu şerhe başlamadan önce iki kere rüyâda lütûfları olup üçüncüde "benim kitâbımı başka kitâblara mani" eyle" diye buyurdular. Görevimiz ve çalışmalarımız çok olduğundan kusûr etmişdik. Netîcede Mevlânâ'nın sırrı tecellî etdi. Ve bu şerhi bir an önce yazmam gerektiğini bana işâret etti. Zâhiren ve bâtınen ulu'l-emr olan Sultan Ahmet Han Hazretlerine ve sultan-ı mülki'l-hakîka Mevlânâ Hazretlerine ittibâ farz olduğundan kusûrlarıma rağmen şerhi yazmaya başladım"(60).

Nazmî Efendi bu hâdiseyi biraz daha detaylı olarak şu şekilde nakletmektedir:

"Sivâsî Efendi Mesnevî-i Şerîf üzerine, Sultan Ahmet Han'ın ibrâm ve ilhâhıyla, bir şerh-i latîf yazmışlardır. Lâkin, bir cilt tamâm olub, sâirleri müsveddede kalmışdır. Bâ'is-i te'lif dahi bu olmuş ki, Hz. Celaleddîn Rûmî ile âlem-i hâlde mülâkât vâki' olub, Hz. Sivâsî'ye hitâb idüb, "Benim Mesnevî kitâbıma şerh yazmanız maksûdumdur." dediler. Hz. Sivâsî dahî 'özr beyân idüb, "Hazmen li-nefsihî benim ne haddimdir? Sizin kelimât-ı dürer-bârınuza ıttılâ'-ı tahsîl itmek, kande kaldı ki, şerh yazmak? Husûsen nice şerhler var. Bizim şerhimize ne ihtiyac? didiklerinde, "Hoş, anlar da güzel, lâkin hâl başkadır. Benim Mesnevî'mi şerh itmeğe, sizin gibi bir ehl-i hâl, sâhib-i kemâl, ilm-i Kelâm'da mâhir ve fenn-i Tasavvuf'da nâdir gerekdir." buyururlar. Beşeriyet âlemine geldikde, ihmal buyururlar. Bir-kaç günden sonra yine mülâkât iderler; "Ben size benim Mesnevî'me şerh yazın dimedim mi?" buyururlar. Hz. Sivâsî yine i'tizâr itmek murâd itdiklerinde, "Hoş, imdi biz sana topuz ile itdirirüz." deyu buyururlar. Fi'l-vâki' 'ala's-sabâh taraf-ı pâdişâhî'den hatt-ı şerîf ile iki çavuş gelüb, kağız-bahâ yüz sikke-i hasene getürürler. Hatt-ı Şerîfi kırâ'at buyurduklarında, "Benim fazîletli pederim, bu sâ'at Mesnevi-i Mevlevî 'ye şerh yazmağa emrim olmuşdur. Biz de me'mûruz." dimişler. Ve hemen ol saat, dest-i şerîflerine kalem alub tahrîr iderler"(61).

Bu rivâyetler Abdülmecîd Sivâsî Efendi'nin Mesnevî'ye şerh yazma kudretinde bir zât olduğunun pâdişâh tarafından da kabûl edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Sivâsî'nin pâdişâhın emriyle yazdığı bir diğer eser de Letâifü'l-Ezhâr ve Lezâizü'l-Esmâr'dır.

Sivâsî, yukarıda da kısmen alıntılar yaptığımız bu eserin mukaddimesinde; eserindeki bilgileri, daha önceleri zihninde tasarlamış olduğunu, nihâyet Sultan I. Ahmed'in emri üzerine, önceden zihninde tasarlamış olduğu bu bilgileri kaleme aldığını ifâde etmektedir(62).

(60) Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî*, MEB. Ank. Genel Kitaplık, No:683, vr.3b.
(61) Nazmî, *a.g.e.*, s.120-121.
(62) Sîvâsî, *Letâifü'l-Ezhâr*, vr. 7b.

Bu eserin toplumdaki, rüşvet, cehâlet, riyâ gibi kötü ahlâkların taklîdî îmânın birer netîcesi olduğuna dikkat çeken Sivâsî, bunlardan, farzları ifa, hakkı halka tercih, bid'atlerden ve bid'at ehlinden uzaklaşıp herşeyde orta yolu tutmakla kurtulunabileceğini, dolayısıyla pâdişâhın yaptıklarının halka örnek olacağı anlayışından hareketle ona bu yolda telkîn ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

Şerîate tabi olmanın Allâh ve Resûlüne itâat, Hz. Peygamber'i sevmenin ise her konuda onun sünnetine tabiiyyet ve onu ihyâ etmekle mümkün olacağını dile getiren müellifimiz, devrinde yaşayan ilim ehlinin ilmiyle âmil olmayıp, rüşvet ve paraya teveccüh etmelerinin ümmetin fesâdına sebep olduğunu, bunun da şerîate muhâlefetten kaynaklandığını, bu sebeple bid'atlerin arttığını, dolayısıyla günâhlardan ve kötü ahlâktan kurtulmak için bu farzları tatbik edip, çocuklara da öğretmenin lüzûmuna işâret etmektedir.

Abdülmecîd Sivâsî pâdişâha karşı, kendisiyle aynı dönemde yaşayan Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö.1038/1623) gibi müstağnî bir tavır içerisinde değildir. Şu hâdise onların pâdişâh karşısındaki tutumlarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

"Sultan I. Ahmed Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye bir hediyye göndermiş, o da bunu kabûl etmeyerek iâde etmişti. Pâdişâh bu sefer aynı hediyyeyi Abdülmecîd Sivâsî'ye göndermiş, o kabûl edince pâdişâh:

"-Bu hediyyeyi Hüdâyî'ye gönderdiğim halde kabûl buyurmadılar." demişti. Abdülmecîd Sivâsî Efendi de:

"-Hüdâyî bir ankâdır ki, lâşeye tenezzül etmez." cevâbını vermişti. Bir kaç gün sonra Hüdâyî ile karşılaşan pâdişâh:

"-Hediyeyi Sivâsî Efendi kabûl etdi." deyince Hüdâyî de:

"-Pâdişâhım Şeyh Abdülmecîd bir deryâdır ki, deryâya bir katre çirkef mâsivâ düşmekle mülevves olmaz." diyerek cevâp vermişti"[63].

Pâdişahın verdiği hediyyeyi lâşe olarak değerlendiren Hüdâyî'ye mukâbil Abdülmecîd Sivâsî'nin kabûl etmesini, onun şeyhi olan Şemseddîn Sivâsî'nin tavrıyla te'vil etmek mümkündür. Nitekim Şems de kendilerine verilen hediyeleri, "azîzlerimizin mezakı ve meşrebi, ne ked ve ne red, ne celb ve ne selbdir" diyerek kabûl edermiş[64]. Kaldı ki, Abdülmecîd Sivâsî'nin bu hediyeyi kabûl etmiş olması onun adına fazîlet açısından bir eksiklik olarak kabûl edilmemeli, belki meşreb farklılığına verilmelidir.

(63) Hüseyin Vassaf Bey, *Sefine-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr,* Süleymâniye Kütp., Yazma Bağışlar, No;2305-2309, III/257.
(64) Nazmî, *a.g.e.,* s.104.

Sonuç

Bütün bu zikrettiklerimizden sonra; "Temel prensip olarak sultanlara yakın olmayı hoş görmeyen bir anlayışın mensubu nasıl oluyor da devlet idâresiyle iç içe olabiliyor?" sorusunun cevâbı da ortaya çıkmış oluyor. Nitekim bâzı âlim ve mutasavvıfların da ciddi şekilde sorguladıkları bu husûs, Sivâsî açısından değerlendirdiğimizde yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi bu ilişki bir çıkar ilişkisinden ziyâde idâreye yakın olup, devletin bekasına yardımcı olacak nasihatte bulunma ve onların doğruya yönelmelerine katkı sağlama gayesine yönelik olarak görülüyor.

Nitekim Abdülmecîd Sivâsî, I. Ahmed'den görmüş olduğu ilgi, alâka ve desteğe mukabil onun yanında olup, hizmetlerinden dolayı desteklerken, görmüş olduğu eksiklerden dolayı da îkaz etmekten çekinmemiştir.

Kısaca o, tarîkat şeyhi ve devrin önemli vâizlerinden biri olarak, halk arasında kazandığı büyük nüfuzunu devlet ricâline kabûl ettirip, onları mânevî tesirleri altına almış, icraatlarını takip etmiş, ölçüsüz ve gayri meşru hareketlere şahit olduğunda, çekinmeden tavrını ortaya koyup, çözümler sunarak, yanlış işler yapılmasına engel olmaya çalışmıştır.